

Tilburg University

Nederlands als tweede taal in het onderwijs

Kroon, S.; Vallen, T.

Published in:

Nederlands als tweede taal in het onderwijs

Publication date:

1994

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Kroon, S., & Vallen, T. (1994). Nederlands als tweede taal in het onderwijs: Achtergronden en uitgangspunten van Nederlandse en Vlaamse praktijkbeschrijvingen. In S. Kroon, & T. Vallen (Eds.), *Nederlands als tweede taal in het onderwijs: Praktijkbeschrijvingen uit Nederland en Vlaanderen* (pp. 7-20). (Voorzetten; No. 46). SDU Uitgeverij/Stichting Bibliographia Neerlandica.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Nederlands als tweede taal in het onderwijs

Achtergronden en uitgangspunten van Nederlandse en Vlaamse praktijkbeschrijvingen

Sjaak Kroon en Ton Vallen

1 Inleiding en aanleiding

Nederland en Vlaanderen tellen samen ruim twee miljoen van oorsprong niet-Nederlandstalige inwoners. Het gaat hierbij in belangrijke mate om mensen die behoren tot de zogenoemde allochtone etnische minderheidsgroepen, dat wil zeggen immigranten en hun kinderen en kindskinderen van wie de sociaal-culturele achtergronden in aanzienlijke mate verschillen van die van autochtone Nederlandse en Vlaamse bevolkingsgroepen (Kroon & Vallen, 1989). Deze mensen moeten maatschappelijk functioneren in een omgeving waarin de meerderheidstaal – het Nederlands – niet hun moedertaal is. Dat dit vaak met aanzienlijke problemen gepaard kan gaan, is inmiddels voor Nederland en Vlaanderen uitvoerig gedocumenteerd in verslagen van wetenschappelijk onderzoek, overheidsdocumenten en periodieke statistische overzichten (zie bijvoorbeeld Tesser, 1993 en Ramakers, 1993). Een van de niveaus waarop de ongelijke participatie van leden uit allochtone etnische minderheidsgroepen het duidelijkst tot uitdrukking komt, is het onderwijs. Scholingsgraad en schoolsucces zijn in belangrijke mate bepalend voor de verwerving van perspectiefrijke maatschappelijke posities. Het is met andere woorden niet voor niets dat er in zowel Nederland als Vlaanderen, als onderdeel van het meer algemene minderhedenbeleid, al geruime tijd en in ruime mate sprake is van beleidsinitiatieven en -maatregelen die gericht zijn op een optimale deelname van allochtone leerlingen aan het onderwijs als voorbereiding op een niet bij voorbaat etnisch-specifiek negatieve schoolloopbaan en maatschappelijke carrière.

Behalve op intercultureel onderwijs en onderwijs in de eigen taal (en cultuur) is het overheidsbeleid daartoe met nadruk gericht op Nederlands als tweede taal – al dan niet als onderdeel van het Onderwijsvoorrangsbeleid. De aandachtspunten in dat verband zijn gevarieerd. Het kan gaan om Nederlands als tweede taal (NT2) als apart vak voor zij-instromende allochtone leerlingen, maar bijvoorbeeld ook om Nederlands als instructietaal in de zaakvakken of om geïntegreerd onderwijs Nederlands als eerste en tweede taal in etnisch gemengde groepen. En het betreft alle niveaus van het onderwijs.

Beleid en praktijk op het gebied van Nederlands als tweede taal zijn niet altijd met elkaar in overeenstemming. Die constatering zal bij beleidsmakers noch onderwijs-

gevend tot grote verbazing aanleiding geven. De dagelijkse onderwijspraktijk is immers vaak zoveel weerbarstiger dan de theorie en ook de meest veelbelovende en onder het schijnsel van de bureaulamp glanzende plannen en maatregelen leiden niet altijd automatisch tot probleemloze adoptie, laat staan implementatie en incorporatie op leerkracht-, klas- of schoolniveau (Schermer, 1991). Dat geldt in het basisonderwijs even goed als in het voortgezet onderwijs en de volwassenen-educatie – alle publikaties over (de implementatie van) taalbeleid ten spijt (Van Galen, Jongerius & Kabdan, 1990; Teunissen, 1992; Akkerhuis e.a., 1993; Litjens, 1993a en b; Van der Geest, 1994).

Bovenstaande constatering zou gemakkelijk tot het misverstand aanleiding kunnen geven dat er over de praktijk van het onderwijs Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen op de verschillende onderwijsniveaus veel of zelfs systematisch verzamelde informatie beschikbaar zou zijn. Toegegeven, we weten nu meer dan in 1989 toen Appel en Verhallen in hun bijdrage 'Onderwijs Nederlands als tweede taal in Nederland' aan Taalunie Voorzet 23 'Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen' (Kroon & Vallen, 1989a) verzuchtten dat 'wie de huidige praktijk van het NT2-onderwijs wil beschrijven, (...) al snel op het volgende probleem (stuit): er zijn geen concrete, objectieve, empirische gegevens over de wijze waarop het NT2-onderwijs wordt gegeven. Er is simpelweg nooit breed opgezet onderzoek naar gedaan. Er is wel informatie over faciliteiten, methodes, aantallen leerlingen, enzovoort, en we weten ook iets over de resultaten van het gegeven onderwijs (namelijk dat veel allochtone leerlingen problemen houden met het Nederlands), maar wat er tussen "input" en "output" zit, is grotendeels in nevelen gehuld, of, om in onderzoekstermen te spreken, een "black box".' (Appel & Verhallen, 1989:79). Wat hier voor Nederland wordt geconstateerd geldt, zo blijkt uit Leman (1989), ook voor het NT2-onderwijs in Vlaanderen. Beide bijdragen geven geen beschrijving van de NT2-onderwijspraktijk op het micro-niveau van de klas op basis van empirisch onderzoek naar het handelen van leerlingen en leraren, maar zijn primair gebaseerd op geschreven, veelal secundaire bronnen met betrekking tot aspecten van het meso- en macro-niveau, zoals voorzieningen, organisatievormen, leermiddelen, bekostiging et cetera. De nadruk ligt met andere woorden minder op de feitelijke NT2-lespraktijk dan op de structuur daaromheen. Hoe groot de discrepantie tussen die structuur en de feitelijke realisering ervan in de lespraktijk kan zijn, wordt fraai geïllustreerd in het onderzoek van Van Gurp (1988) dat, op basis van een aantal beperkte case studies naar de besteding van faciliteiten ten behoeve van leerlingen uit culturele minderheidsgroepen en anderstalige leerlingen in het voortgezet onderwijs in Nederland, een indringend en soms ontluisterend beeld geeft van de kloof tussen retoriek en praktijk in het NT2-onderwijs.

Het belang van ervaringsgegevens voor de vormgeving van onderwijs Nederlands als tweede taal kan nauwelijks worden overschat. In zijn 'Woord vooraf' bij de brochure 'Ik moest kopen met gebaar taal. Nederlands als tweede taal op school' plaatst de voormalige Nederlandse staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen J. Wallage dit belang uitdrukkelijk in het perspectief van kwaliteitsverbetering als hij schrijft: 'Om de kwaliteit te verbeteren en de effectiviteit te ver-

groten van het Nederlands als tweede taal, is het belangrijk dat mensen kunnen leren van elkaars ervaringen in het geven van taalonderwijs. (...) In de praktijkverhalen kunt u lezen op welke manier het Nederlands als tweede taal wordt georganiseerd en welke methoden succesvol zijn. De voorbeelden zullen ongetwijfeld een stimulans zijn voor iedereen die binnen zijn of haar eigen school, of samenwerkend binnen een gemeente, bezig is er voor te zorgen dat kinderen en jongeren méér kunnen dan zich slechts redden in het Nederlands.’ (Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, 1993:1). Gezien hun hoge succes-story-gehalte kunnen de vervolgens gepresenteerde praktijkverhalen tot de verwezenlijking van dit doel wellicht een bijdrage leveren, zij zijn echter ver verwijderd van het type systematische praktijknabije beschrijvingen en analyses van onderwijs Nederlands als tweede taal waarvoor in Voorzet 23 al gepleit wordt.

2 Opzet en uitvoering

Gegeven deze constatering van de geringe beschikbaarheid en het grote belang van empirische gegevens over de praktijk van het onderwijs Nederlands als tweede taal formuleerde het Samenwerkingsverband Nederlands als Tweede Taal van de Nederlandse Taalunie in zijn ‘Activiteitenoverzicht 1991-1993’ als een centraal aandachtspunt het doen vervaardigen van een vergelijkende praktijkbeschrijving van het onderwijs Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen (SANETT, 1991a). Dit plan werd in de vorm van een onderzoeksvoorstel ter subsidiëring voorgelegd aan de Nederlandse Taalunie, het Nederlandse Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de Nederlandse Projectgroep Nederlands als Tweede Taal. Een en ander leidde ertoe dat er voldoende middelen beschikbaar kwamen om de uitvoering van de praktijkbeschrijving, deels in de vorm van leeronderzoek van studenten in het kader van doctoraalscripties en licentiaatsverhandelingen, mogelijk te maken.

In het onderzoeksvoorstel voor de praktijkbeschrijving (SANETT, 1991b) wordt vastgesteld dat het principiële onmogelijk is beschrijvingen te leveren van *de* praktijk van *het* onderwijs NT2 in Nederland en Vlaanderen om de eenvoudige reden dat er van een eenvormige praktijk in dit opzicht geen sprake is. Deze vaststelling leidt tot een nadere specificering van de onderzoeksvraag op drie niveaus.

Een eerste specificering betreft het besluit niet *de* NT2-praktijk maar duidelijk omschreven concrete NT2-praktijken te beschrijven. Een dergelijke keuze biedt in principe twee mogelijke aanknopingspunten voor beschrijving. Er kan gekozen worden voor onderzoek in meertalige klassen in het reguliere onderwijs waarin, zonder dat er sprake is van een speciaal daartoe opgezet project, door onderwijsgeven in het kader van hun ‘normale’ bezigheden op de een of andere manier aandacht wordt besteed aan Nederlands als tweede taal, of voor onderzoek in specifieke NT2-onderwijsprojecten waarin NT2 een expliciet, projectmatig gestuurd aandachtspunt van de onderwijsgeven is. Het kan hierbij gaan om projecten die uitsluitend gericht zijn op allochtone leerlingen, bijvoorbeeld in opvangklas-

sen voor zij-instromers, maar ook om specifieke NT2-projecten in reguliere, meertalige klassen. Omdat in Vlaanderen, anders dan in Nederland, NT2 niet of nauwelijks buiten specifieke projecten om voorkomt, is met het oog op de Vlaams-Nederlandse vergelijkbaarheid van de op te leveren praktijkbeschrijvingen gekozen voor een beschrijving van specifieke NT2-projecten.

Een tweede specificering van de onderzoeksvraag betreft de aard van de te beschrijven projecten. Met het oog, alweer, op de vergelijkbaarheid Nederland-Vlaanderen wordt geopteerd voor projecten die primair gericht zijn op onderinstromende allochtone leerlingen in het reguliere onderwijs. Dat wil zeggen dat de problematiek van beginnende tweede-taalleerders in specifieke eerste-opvangprojecten in het basis- en voortgezet/secundair onderwijs buiten beschouwing blijft.

Een derde specificering betreft de onderwijssector waarin NT2-onderwijs plaatsvindt. In principe kunnen NT2-projecten voorkomen in alle sectoren van het onderwijs: basisonderwijs, voortgezet/secundair onderwijs, volwasseneneducatie. Daarom is besloten in elk van deze sectoren, conform bovenstaande uitgangspunten, een NT2-project te selecteren en aan nader onderzoek te onderwerpen.

Met deze drie specificeringen wordt uitdrukkelijk afgezien van aanspraken op algemene geldigheid van de geleverde beschrijvingen. Zij hebben primair betrekking op de beschreven praktijken zelf en zijn niet zonder meer generaliseerbaar. De beschreven praktijken hebben met elkaar gemeen, dat zij, gegeven het feit dat zij onderdeel vormen van een expliciete en projectmatige NT2-aanpak, als voorbeeld kunnen dienen voor niet bij het project betrokkenen. Als zodanig kunnen zij model staan voor de inrichting van NT2-onderwijs door individuele docenten en scholen. De hier geleverde praktijkbeschrijvingen kunnen die potentiële voorbeeldwerking nader specificeren in die zin, dat een onafhankelijke beschrijving van de dagelijkse projectpraktijk een andere invalshoek op de effectiviteit van het project mogelijk maakt dan geboden wordt door projectinterne documenten en publikaties die in de meeste gevallen welhaast per definitie ook een zekere wervende intentie hebben.

Behalve in de hierboven gemotiveerde keuzen met betrekking tot het object van beschrijving is ook in de wijze waarop de beschrijving in de verschillende deelonderzoeken is uitgevoerd, gestreefd naar onderlinge afstemming. Vanuit de wens concrete dagelijkse NT2-lespraktijken in kaart te brengen is principieel gekozen voor beschrijvend onderzoek, bij voorkeur uitgevoerd in de vorm van case studies met gebruikmaking van in dat verband veel gebruikte dataverzamelingstechnieken zoals observaties, interviews en documentanalyse (Yin, 1994). De uitgevoerde dataverzameling vormt de basis voor de vervaardiging van een praktijkbeschrijving, van een portret van het NT2-onderwijs in een bepaald project, in een bepaalde klas op een bepaalde school (Kroon & Sturm, 1988). Zo'n portret schetst de context waarbinnen het NT2-onderwijs plaatsvindt en geeft een beschrijving van de praktijk van dat onderwijs zelf. De dataverzameling moet daarom plaatsvinden op verschillende niveaus.

De primaire aandacht in de case studies gaat uit naar de praktijk van NT2 in de concrete onderwijscontext zoals die tot stand komt in de interactie tussen leraren en leerlingen. Daar ligt het zwaartepunt van de dataverzameling door middel van observaties in een klas of groep die in het onderzochte project centraal participeert. De op basis van deze observaties uiteindelijk te beantwoorden vraag is op welke wijze NT2 in dit specifieke project in praktijk wordt gebracht. Het betreft dan zaken als methode-gebruik, didactische aanpak, inhouden, toetsing, differentiatie, et cetera, waarbij het referentiepunt in de beschrijving principieel gevormd wordt door de in het project expliciet nagestreefde doelstellingen.

Naast observaties vinden er interviews plaats met leraren die in de geobserveerde klassen of groepen werkzaam zijn. Het gaat in principe om twee interviews: een interview voorafgaand aan de observatieperiode en een interview na afloop. De bedoeling van de interviews is zicht te krijgen op de visie van de leraren met betrekking tot lesgeven in de context van meertaligheid in het algemeen en met betrekking tot NT2 in het bijzonder. Het tweede interview speelt ook een rol in de validering van de observatiegegevens en de daaraan verbonden analyses en interpretaties. Voor zover mogelijk en in de concrete context van het onderzoek zinvol vindt ook leerlingenbevraging plaats.

De context van de concrete lespraktijk wordt in kaart gebracht door studie van beschikbare documenten. Hierbij valt te denken aan zaken als het schoolwerkplan, projectdocumenten, specifieke regelgeving van de overheid of het bevoegd gezag, het beleid van de school in verband met onderwijs in een meertalige, multi-etnische en multiculturele samenleving, roosters, boekenlijsten, schoolreglement, gebruikte onderwijsleermiddelen, schoolbrochures, drukwerk voor ouders, enzovoort. In aansluiting op de resultaten van het documentenonderzoek kan het wenselijk zijn 'door te vragen' naar de feitelijke realisering van wat op retorisch niveau in de geraadpleegde documenten te vinden is. Daarbij is te denken aan de feitelijke organisatie van het NT2-onderwijs (waar, wanneer in het rooster, klasgrootte, groeperingsvormen), de docenten die daarvoor worden ingezet (aanstellingsbeleid, opleiding, nascholing), de begeleiding van leerlingen (conrectoren, NT2-coördinatoren, voorzieningen in de examensfeer, doorstroming en verwijzing). Mogelijk te bevragen respondenten in dit verband zijn directieleden, NT2-coördinatoren, conrectoren, projectmedewerkers, schoolbegeleiders et cetera.

Op basis van de verzamelde data wordt een samenhangend beeld geconstrueerd van de onderzochte praktijk in die specifieke context. Hierbij gaat het erom de geobserveerde praktijk te relateren aan de uitgangspunten die door het onderzochte project geformuleerd zijn. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling de geobserveerde NT2-praktijk af te rekenen op door de uitvoerder van de case study gehanteerde ideeën en uitgangspunten terzake van (goed) NT2-onderwijs, maar een strikt project-intern referentiekader te hanteren. Het gaat er met andere woorden om in kaart te brengen op welke wijze de door het project op leerling-, klas- of schoolniveau geformuleerde NT2-doelstellingen in de praktijk worden gerealiseerd.

Voordat we in de volgende paragraaf de verschillende bijdragen aan deze bundel nader introduceren, is hier nog een tweetal relativerende opmerkingen op zijn plaats.

De eerste betreft het feit, dat de in het bovenstaande weergegeven theoretische en methodologische uitgangspunten van het uitgevoerde onderzoek zeker niet in alle hier gepresenteerde praktijkbeschrijvingen even strikt en op dezelfde wijze zijn toegepast. Dat heeft enerzijds te maken met de beperkingen zoals die gesteld werden door beschikbare tijd en middelen, anderzijds met de specifieke en voor Nederland en Vlaanderen bovendien verschillende karakteristieken van de concrete projecten en projectlocaties die voor het onderzoek beschikbaar waren. Een en ander brengt met zich mee dat er weliswaar overwegend gewerkt is met dataverzamelingstechnieken zoals die gangbaar zijn in de traditie van het case study-onderzoek maar dat er van een echte case study, laat staan van een (school)ethnografische studie in de onderhavige gevallen eigenlijk niet echt sprake is geweest (Watson-Gegeo, 1988; Van Lier, 1988). Daarvoor was simpelweg alleen al de voor observatie ter plaatse beschikbare tijd veel te gering en konden de aan het onderzoek deelnemende leraren onvoldoende als subjecten bij de uitvoering worden betrokken. De waarde van de beschrijvingen wordt daarmee onzes inziens overigens niet fundamenteel aangetast. Die ligt vooral in het feit dat met deze bundel gegevens beschikbaar komen over praktijken van NT2-onderwijs in Nederland en Vlaanderen die tot dusver ontbraken en waarmee zowel beleidsmakers als onderwijsgeevenden hun voordeel kunnen doen.

Een tweede relativerende opmerking betreft de mate waarin de hier gepresenteerde praktijkbeschrijvingen gekenmerkt worden door een vergelijkend Nederlands-Vlaams perspectief. Hoewel we deze inleidende bijdrage afsluiten met een beperkte vergelijkende beschouwing van de opgenomen onderzoeksverslagen, willen we niet verhelen dat, anders dan formuleringen in het onderzoeksvoorstel zouden doen vermoeden en anders dan bij de opzet van het onderzoek beoogd werd, er niet echt sprake is geweest van een vergelijkende praktijkbeschrijving. Op het niveau van de verschillende deelonderzoeken hebben comparatieve vraagstellingen met andere woorden geen rol van betekenis gespeeld. Weliswaar werd met dezelfde vraagstelling en in principe volgens dezelfde onderzoeksopzet en hetzelfde tijdpad, kortom vergelijkbaar, gewerkt maar van vergelijkend onderzoek in de eigenlijke zin van het woord is, ondanks het geregelde overleg tussen de onderzoekers, nooit echt sprake geweest. Het geven van een sluitende verklaring voor deze gang van zaken is niet eenvoudig. Wellicht moet deze gezocht worden in dezelfde sfeer als die welke het Samenwerkingsverband Nederlands als Tweede Taal in de evaluatie van zijn activiteiten (SANETT, 1994) aanleiding gaf tot de constatering dat de houding van Vlaanderen wat betreft NT2 lijkt te worden ingegeven door een zekere angst 'door Nederland overspoeld te worden', terwijl de houding in Nederland juist blijk lijkt te geven van het idee 'ver op Vlaanderen voor te liggen'. Dat beide standpunten geen empirische rechtvaardiging kennen, staat wat ons betreft buiten kijf. Dat zij niettemin reëel zijn echter ook. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in het feit dat in Vlaanderen wel Nederlandse NT2-methoden gebruikt worden maar in Nederland nauwelijks Vlaamse en dat Nederlandse NT2-

nascholing wel door Vlamingen gevolgd wordt maar Vlaamse niet of nauwelijks door Nederlanders. En wat te denken van de Commissie Allochtone Leerlingen in het Onderwijs die ter voorbereiding van haar rapport 'Ceders in de tuin' wel kennisnam van ervaringen in Israël, Canada, Zweden en Australië, maar verzuimde vlak over de grens te gaan kijken (CALO, 1992a en b). Overigens lijkt er, onder andere getuige een uitnodiging van het Nederlandse Projectmanagement Taalbeleid NT2 voor een 'Belgische dag' op 17 november 1994 te Utrecht, recent wel sprake te zijn van enige toenadering tussen Nederland en Vlaanderen. Alleen de mededeling in genoemde uitnodiging dat de lunch 'voor deze gelegenheid geheel in stijl zal zijn' en de retorische gestelde vraag 'Is het niet interessant om van onze zuiderburen te horen hoe zij hún "taalstrijd" voeren om onder- en neveninstromers het Vlaams zo snel en goed mogelijk te leren?' laten zien dat het eerder aangehaalde Nederlandse perspectief toch nog niet helemaal verdwenen is...

3 Inhoud en toelichting

Zoals reeds werd toegelicht, kan het niet de bedoeling zijn met de in dit boek opgenomen artikelen een overzicht te geven van *de* praktijk van *het* onderwijs Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen. Van een uniforme, in een paar artikelen te vatten NT2-praktijk is in het Taaluniegebied als geheel en de beide Taalunie regio's afzonderlijk simpelweg geen sprake. In het voorafgaande is tevens geschetst waarom er vanuit die pluriforme alledaagse NT2-onderwijsleersituatie gekozen werd voor het maken van beschrijvingen van NT2-praktijken zoals die in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en de volwasseneneducatie in Nederland en Vlaanderen in het kader van specifieke innovatieprojecten voor onderinstromende van oorsprong niet-Nederlandstalige leerlingen uit etnische minderheidsgroepen gestalte krijgen.

Bij kennisname van de drie Vlaamse en de drie Nederlandse NT2-praktijkbeschrijvingen in deze bundel zal de lezer spoedig constateren dat er een duidelijk verschil tussen Nederland en Vlaanderen bestaat wat betreft de inrichting en implementatie van onderwijsinnovaties inzake NT2. Dit verschil is historisch verklaarbaar en bovendien van belang om de afzonderlijke bijdragen in dit boek in hun context te kunnen plaatsen.

Met name als uitvloeisel van het rapport 'Etnische minderheden' (WRR, 1979) en de inrichting van een Onderwijsvoorangsbeleid in 1985 zijn er in de jaren tachtig in Nederland steeds meer specifieke programma's, leermiddelen en faciliteiten beschikbaar gekomen waarmee scholen en/of leraren op eigen initiatief in het kader van hun 'reguliere' onderwijsactiviteiten speciale aandacht kunnen geven aan NT2 voor die leerlingen voor wie dat noodzakelijk wordt geacht. Deze school- of klasgebonden initiatieven kennen in verreweg de meeste gevallen geen schooloverstijgende, overkoepelende regie. Daarnaast is en wordt er sinds het begin van de jaren tachtig in rap tempo ook een groot aantal meer omvattende, schooloverstijgend gecoördineerde en in de tijd geplande en afgebakende vernieuwingsprojecten

op het terrein van NT2 ontwikkeld. Die projecten worden opgezet, begeleid en ge-coördineerd door verschillende, onderling vaak samenwerkende maar soms ook concurrerende instellingen uit de onderwijsverzorgingsstructuur, universiteiten, hogescholen en particuliere instituten. Deze projecten kennen een diversiteit aan theoretische vertrekpunten, doelstellingen, didactische benaderingswijzen, implementatiestrategieën en evaluatieprocedures. In een dergelijke situatie kunnen duizend bloemen bloeien waarvan sommige sterk in het oog springen en een lange levensduur kennen, terwijl andere onopvallend blijven en soms vrij snel weer verwelken. Omdat in zo'n situatie het gevaar van versnippering en 'verdubbeling' groot is, wekt het geen verwondering dat omstreeks 1990 de 'Projectgroep Nederlands als Tweede Taal' door het (toenmalige) Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen werd ingesteld en van een jaarlijks budget van zes miljoen gulden werd voorzien. Naast landelijke sturing en coördinatie kreeg deze projectgroep als opdracht de stimulering en inhoudelijke bewaking van overkoepelende en lokale NT2-initiatieven alsmede de inhoudelijke en financiële ondersteuning van nieuwe initiatieven en experimenten op dit gebied (zie Teunissen, 1990 en Kroon & Valen, 1989b). De Projectgroep NT2 opereert sinds haar bestaan redelijk succesvol: er is een goed totaaloverzicht verkregen van de vele afgeronde en lopende projecten en initiatieven en belangrijke verbeteringen en nieuwe experimenten zijn tot stand gebracht met vermindering van herhaling van zetten. Doordat de projectgroep, zoals al in haar naam zit opgesloten, echter uitsluitend projectmatig stimuleert en financiert en daarbij bovendien met regelmaat een soort principe van 'verdelende rechtvaardigheid' hanteert, is echter het gevaar van een mogelijk te versnipperde aandacht voor NT2 in het Nederlandse onderwijs nog zeker niet geweken. Wetenschappelijke twijfels over inhoudelijke uitgangspunten en didactische benaderingen, de inrichting van het Nederlandse onderwijsbestel alsmede de traditioneel bestaande angst voor een uniforme 'staatspedagogiek' zullen bij deze strategie zeker mede een rol spelen.

In Vlaanderen ligt de zaak duidelijk anders: beleid, onderzoek en onderwijs inzake NT2 zijn daar veel later op gang gekomen dan in Nederland, zoals onder andere blijkt uit de Vlaamse bijdragen in Voorzet 23 (Rosiers-Leonard & Bogaert, 1989; Jaspaert, 1989; Leman, 1989). Afgezien van de op NT2-gebied ontwikkelde activiteiten op de scholen die deelnamen aan het in de periode 1988-1991 uitgevoerde tweede E.G.-experiment (voor een evaluatie zie Jaspaert & Teunissen, 1991), was er in Vlaanderen voor 1990 niet of nauwelijks sprake van doelgerichte initiatieven op deze drie NT2-werkvelden. Onderwijs NT2 voor migrantenkinderen onderscheidde zich aan verreweg de meeste onderwijsinstellingen niet of nauwelijks van het moedertaalonderwijs voor autochtoon-Vlaamse leerlingen en resulteerde in een steeds slechter wordende onderwijspositie voor eerstgenoemde deelpopulatie. Rond 1990 is men zich vooral op het niveau van het beleid gaan bezinnen op deze achterstandssituatie, waarna in het schooljaar 1991-1992 begonnen werd met een vernieuwd onderwijsbeleid voor migranten. Dit vernieuwde beleid bestaat uit vier peilers: het onderwijsvoorrangsbeleid (OVV), het intercultureel onderwijs (ICO), het onthaalbeleid voor neveninstromers (OVN) en het onderwijs in eigen taal en cultuur (OETC). Onderwijs NT2 maakt op het niveau van het basis- en voortge-

zet onderwijs deel uit van het oVB; in de volwasseneneducatie zijn vooral de reeds bestaande beroepsopleidingen voor laaggeschoolden als ingang gekozen. Omdat er in het Vlaamse onderwijs voor 1991 niet of nauwelijks sprake was van schoolgebonden NT2-initiatieven en er bovendien, met uitzondering van het genoemde E.G.-experiment, geen schooloverstijgende NT2-projecten liepen, verkeerde men er destijds in de in beleidsmatig opzicht 'luxe' positie dat men alle voor de inrichting van een gericht NT2-onderwijs noodzakelijke activiteiten zo kon organiseren als het meest wenselijk werd geacht. Om het risico van versnippering te vermijden werd van meet af aan gekozen voor een centrale regie, in hoge mate gecoördineerd vanuit het Steunpunt Nederlands als Tweede Taal van de Katholieke Universiteit Leuven dat tevens een opdracht kreeg voor onderzoek, nascholing, leermiddelenontwikkeling en implementatie. Verder werd er gekozen voor zo omvangrijk mogelijke innovatieprojecten (met bijvoorbeeld alle oVB-scholen als participanten). Door het Steunpunt NT2 is vervolgens geopteerd voor de ontwikkeling en implementatie van een voor alle onderwijsniveaus hanteerbare uniforme visie op (tweede-)taalleren. Globaal weergegeven zijn centrale aandachtspunten in die visie vooral de vergroting van met name de schooltaalvaardigheid van de leerlingen door aan te sluiten bij het proces van natuurlijke taalverwerving via een primair taakgerichte, analytische manier van werken (voor een nadere uitwerking zie Jaspaert, 1991). In de Vlaamse bijdragen in dit boek komen deze uitgangspunten uitvoerig voor het voetlicht.

Zoals de Nederlandse aanpak potentieel het gevaar van versnippering en van een gebrek aan koersvastheid in zich draagt, loopt de Vlaamse mogelijk het risico op den duur aan te lopen tegen de pluriformiteit van het onderwijs of geconfronteerd te worden met noodgedwongen koerswijzigingen, wanneer de gekozen en systematisch bewandelde uniforme routes niet het gewenste effect voor (migranten-) leerlingen sorteren. De tijd zal leren of de weinig gestuurde, nogal ongestructureerde Nederlandse dan wel de meer gestuurde en strakker gestructureerde Vlaamse aanpak meer resultaat oplevert. Uit de hier gepresenteerde praktijkbeschrijvingen is een dergelijke conclusie vooralsnog niet te trekken. Wel kan de lezer eruit afleiden welke effecten de gekozen benaderingen hebben voor de alledaagse lespraktijk in termen van leraren- en leerlingengedrag in verschillende vormen van NT2-onderwijs in Nederland en Vlaanderen.

De bundel bevat eerst de Nederlandse bijdragen en daarna de Vlaamse. De keuze voor deze volgorde werd met name ingegeven door de overweging dat er in Nederland eerder dan in Vlaanderen sprake was van gerichte NT2-projecten en dat de Nederlandse projecten waarover wordt bericht in de regel wat eerder zijn gestart dan de Vlaamse. Verder waren we van oordeel dat het voor de leesbaarheid van het boek in z'n totaliteit beter zou zijn om de bijdragen per Taalunierregio te ordenen en niet per onderwijsniveau. Een en ander zegt uiteraard niets over de uiteindelijke eindafrekening inzake het NT2-onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Misschien is het ook in dit geval wel zo dat de laatsten op termijn de eersten zullen zijn, aangezien men in Nederland op den duur wel eens gebukt zou kunnen gaan onder 'de wet van de remmende voorsprong' en men in Vlaanderen de moge-

lijkheid heeft om tekorten en eventuele missers in de Nederlandse aanpak te vermijden.

De Nederlandse bijdragen

De bundel opent met een bijdrage van *Annemarie van Oosterbos* waarin ze verslag doet van een onderzoek naar de NT2-praktijk in groep 5 van een Nederlandse basisschool. Het onderzoek vond plaats in het kader van de doctoraalspecialisatie 'Taal en Minderheden' aan de Letterenfaculteit van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg (Van Oosterbos, 1992). Op de onderzochte school loopt het project 'Taalbegeleiding in multi-etnische groepen', dat wordt vormgegeven en begeleid vanuit de onderwijsverzorgingsstructuur in een samenwerkingsverband van een regionale schoolbegeleidingsdienst, het Katholiek Pedagogisch Centrum (KPC) en het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO). In de bijdrage wordt een beschrijving gegeven van de wijze waarop en de mate waarin de school erin slaagt een van de projectdoelstellingen inzake NT2-onderwijs, de integratie van eerste- en tweede-taalonderwijs met behulp van de methodes 'Taalkabaal' en 'Allemaal Taal', te realiseren.

Alice van Kalsbeek doet verslag van een onderzoek naar enkele aspecten van de NT2-praktijk aan een school voor voortgezet onderwijs in Nederland, zoals die gerealiseerd werd in het kader van het SLO-project 'Nederlands als tweede taal voor gevorderde tweede-taalleerders in de eerste fase van het voortgezet onderwijs'. Het onderzoek werd uitgevoerd vanuit de Afdeling Nederlands als Tweede Taal van de Vrije Universiteit Amsterdam. In het onderzoek ging de aandacht met name uit naar de manier waarop teksten in de klas worden aangeboden, behandeld en verwerkt bij het vak Nederlands en in de zaakvakken aardrijkskunde, biologie en geschiedenis. Van het onderzoek is in meer uitgebreide vorm verslag gedaan in Van Kalsbeek (1994).

Tineke Bakker-Ringeling, Anne-Mieke Janssen-van Dieten en Marion van Neerven hebben praktijkbeschrijvingen gemaakt van NT2-onderwijs in de volwassenen-educatie in Nederland. Daarin wordt niet zoals bij de andere bijdragen bericht over de wijze waarop en de mate waarin de doelstellingen van een specifiek project op klasniveau worden geïmplementeerd, maar wordt nagegaan op welke manier er in de onderzochte groepen cursisten onder leiding van hun docenten wordt omgegaan met de leermiddelen die worden gebruikt. De beschrijvingen zijn gebaseerd op twee doctoraalscripties die bij de Vakgroep Toegepaste Taalwetenschap, Methodologie en Bedrijfscommunicatie van de Katholieke Universiteit Nijmegen werden geschreven. Het artikel bestaat dan ook uit twee delen. In het eerste deel gaat het om alfabetiseringsonderwijs NT2 voor laagopgeleide volwassenen. Er wordt op een aantal onderdelen nagegaan hoe aan een instelling voor Basiseducatie een door een werkgroep van het NCB ontwikkelde NT2-alfabetiseringsmethode wordt toegepast. Over dit onderzoek wordt uitgebreider gerapporteerd in Van Neerven (1993). In het tweede deel van de bijdrage wordt een beschrijving gegeven van de wijze waarop aan een dag-/avondcollege voor volwassenen in de laatste fase van het basisjaar door een 'HBO-groep' van cursisten met een hoge vooropleiding wordt gewerkt met de NT2-methode 'Nederlands in per-

spectief'. Ook bij deze praktijkbeschrijving (waarover uitvoeriger is gerapporteerd in Bakker-Ringeling, 1993) gaat het, evenals bij de overige beschrijvingen in dit boek, uiteraard om momentopnamen ten aanzien van de manier waarop met bepaalde onderdelen van een NT2-programma wordt omgegaan.

De Vlaamse bijdragen

De Vlaamse bijdragen zijn verzorgd door medewerkers van het Steunpunt Nederlands als Tweede Taal van de Katholieke Universiteit Leuven, dat, zoals reeds opgemerkt, een centrale positie in het Vlaamse NT2-veld inneemt. Dit heeft onder meer tot gevolg dat de Vlaamse bijdragen een meer uniforme visie op taal leren, materiaalontwikkeling, innovatie(strategieën), didactiek en dergelijke laten zien dan de Nederlandse. Naast de in het voorafgaande reeds genoemde meest centrale aandachtspunten in die visie, kan uit de bijdragen nog worden afgeleid dat ook woordenschatdidactiek daarin een belangrijke plaats inneemt.

Barbara Linsen geeft allereerst een overzicht van de belangrijkste uitgangspunten en componenten van een omvangrijk vanuit het Leuvense Steunpunt opgezet NT2-project dat als doel heeft om via een specifieke strategie een vernieuwd onderwijs Nederlands in het Vlaamse basisonderwijs op OVB-scholen te introduceren en te begeleiden. Vervolgens doet ze verslag van de wijze waarop en de mate waarin de geschetste aanpak in de aanvangsfase van het project is gerealiseerd en met welke problemen dat gepaard ging.

De bijdrage van *Goedele Duran* vloeit voort uit een licentiaatsverhandeling aan de K.U.-Leuven (Duran, 1993). In haar praktijkbeschrijving van NT2-onderwijs in het secundair onderwijs geeft ze aan hoe op een aantal Vlaamse OVB-scholen wordt gewerkt met de uitgangspunten, de doelstellingen, aanpakken en het materiaal zoals dat ontwikkeld is ten behoeve van de NT2-component binnen het innovatieproject 'Secundair onderwijs aan migranten'. Centraal in de benadering in de klas staat een drie-fasen-didactiek, waarbij als rode draad de methode 'Klimop' wordt gehanteerd.

Piet van Avermaet, Jos Creusen, Heidi De Niel en Ilse Humblet ten slotte nemen de opzet, de uitvoering en begeleiding van een door het Leuvense Steunpunt geëntameerd NT2-project in Vlaamse volwasseneneducatie onder de loep. Het gaat hierbij uitsluitend om een praktijkbeschrijving van het NT2-onderwijs aan laag opgeleide allochtone volwassenen zoals die gestalte krijgt in het kader van beroepsopleidingen bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB) en de Begeleidingsdienst Limburgs Mijnegebied (BLM). De bijdrage geeft vooral een beeld van de samenwerking en de evoluties van de verschillende participanten die betrokken waren bij de invoering van een aantal vernieuwingen en van de knelpunten die daarbij konden worden gesignaleerd.

Aan het einde van de bundel is een beknopte lijst met afkortingen opgenomen die vooral betrekking hebben op Nederlandse en Vlaamse onderwijstypen en op organisaties in de onderwijsverzorgingsstructuur.

Het staat de Vlaamse en Nederlandse lezer of lezeres uiteraard vrij aan het bovenstaande en aan wat volgt zelf zijn of haar conclusies te verbinden. Wat ons betreft geven de uitgevoerde praktijkbeschrijvingen in ieder geval aanleiding tot de aanbeveling op korte termijn een echt vergelijkend Vlaams-Nederlands NT2-onderzoeksproject te entameren waarin systematischer, diepgaander en met een scherper oog voor mogelijk wederzijds profijt bij de inrichting van NT2-onderwijs recht wordt gedaan aan het feit dat de overeenkomsten tussen Nederland en Vlaanderen als het gaat om een optimale benadering van de taalproblematiek van allochtone leerlingen groter zijn dan de verschillen.

Bibliografie

- Akkerhuis, M. e.a. (1993), *Implementatie van taalbeleid. Vijf praktijkvoorbeelden*. Meertaligheid en taalbeleid 3. Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling.
- Appel, R. & S. Verhallen, *Onderwijs Nederlands als tweede taal in Vlaanderen*. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Voorzeten 23. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica, 77-95.
- Bakker-Ringeling, T. (1993), *Praktijkbeschrijving van 'Nederlands in Perspectief', Module 1, bij hoogopgeleide anderstalige volwassenen in het dag-/avondonderwijs*. Nijmegen: doctoraalscriptie KUN.
- CALO (1992a), *Ceders in de tuin. Naar een nieuwe opzet van het onderwijsbeleid voor allochtone leerlingen*, deel 1. Rapportage van de Commissie Allochtone Leerlingen in het Onderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.
- CALO (1992b), *Ceders in de tuin. Voorstudies Naar een nieuwe opzet van het onderwijsbeleid voor allochtone leerlingen*, deel 2. Rapportage van de Commissie Allochtone Leerlingen in het Onderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.
- Duran, G. (1993), *Implementatie van NT2 in het secundair onderwijs: een evaluatie op basis van lespraktijk*. Leuven: licentiaatsverhandeling KU Leuven.
- Galen, W. van, J. Jongerius & R. Kabdan (red.) (1990), *Meertaligheid op school. Bijdragen aan de ontwikkeling van een taalbeleid*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Geest, T. van der (1994), *Taalbeleid in het vo.* 's-Hertogenbosch: Katholiek Pedagogisch Centrum.
- Gurp, J. van (1988), *Nederlands als tweede taal in het voortgezet onderwijs. Een onderzoek naar de besteding van faciliteiten ten behoeve van leerlingen uit culturele minderheidsgroepen en anderstalige leerlingen*. Enschede: KUB/VALO-Moedertaal.
- Jaspaert, K. (1989), *Onderzoek Nederlands als tweede taal in Vlaanderen*. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Voorzeten 23. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica, 69-76.
- Jaspaert, K. (1991), *Nederlands als Tweede Taal: een programmatekst*. Leuven: Steunpunt Nederlands als Tweede Taal.

- Jaspaert, K. & M. Teunissen (1991), *Het Luik Nederlands als Tweede Taal (NT2)*. Leuven: Steunpunt Nederlands als Tweede Taal (intern document).
- Kalsbeek, A. van (1994), *Binnenstebuiten. Praktijkbeschrijving van het SLO-project 'Nederlands als tweede taal voor gevorderde tweede-taalleerders in de eerste fase van het voortgezet onderwijs'*. Amsterdam: Vrije Universiteit (interne publikatie van de Afdeling Nederlands als Tweede Taal).
- Kroon, S. & J. Sturm (1988), The Portrayal of Mother Tongue Education. In: R. Delnoy et al. (eds.), *Portraits in Mother Tongue Education. Teacher diaries as a starting point for comparative research into standard language teaching in Europe*. Enschede: VALO-Moedertaal, 9-44.
- Kroon, S. & T. Vallen (1989a), Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal: begripsbepaling en demografische gegevens. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Voorzetten 23. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica, 13-24.
- Kroon, S. & T. Vallen (1989b), Nederlands als tweede taal: politiek, beleid en perspectieven. In: M. Kienstra (red.), *Onderwijs aan anderstaligen*. Dordrecht: Foris Publications, 17-42.
- Leman, J. (1989), Onderwijs Nederlands als tweede taal in Vlaanderen. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Voorzetten 23. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica, 97-111.
- Lier, L. van (1988), *The Classroom and the Language Learner. Ethnography and second-language classroom research*. London/New York: Longman.
- Litjens, P. (1993a), *Meer over meertaligheid. Contouren van een taalbeleid op school*. Meertaligheid en taalbeleid 1. Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling.
- Litjens, P. (1993b), *Het Meta-instrument. Instrument om een taalbeleid op een school te evalueren en te ontwikkelen*. Meertaligheid en taalbeleid 2. Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling.
- Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (1993), *'Ik moest kopen met gebaar taal'. Nederlands als tweede taal op school*. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.
- Neerven, M. van (1993), *'Dit is klaar'; een praktijkbeschrijving van het onderwijs Nederlands als tweede taal in een alfabetiseringsgroep voor analfabete andersstalige vrouwen in de Basiseducatie*. Nijmegen: doctoraalscriptie KUN.
- Oosterbos, A. van (1992), *'In de zee kun je zwemmen'. Een praktijkbeschrijving van het onderwijs Nederlands als tweede taal in een groep 5 van het Nederlandse basisonderwijs*. Tilburg: doctoraalscriptie KUB.
- Ramakers, J. (red.) (1993), *Migranten en onderwijs*. Steunpunt Migranten-Cahiers nr. 4. Leuven: Steunpunt Migranten Hoger Instituut voor de Arbeid, KU-Leuven.
- Rosiers-Leonard, M.-C. & N. Bogaert (1989), Overheidsbeleid Nederlands als tweede taal in Vlaanderen. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Voorzetten 23. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica, 39-50.

- SANETT (1991a), Activiteitenoverzicht 1991-1993. Interne notitie (san91-33/19.4.1991).
- SANETT (1991b), Praktijkbeschrijving NT2. Voorstel voor een onderzoek naar praktijken van onderwijs Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen. Interne notitie (san91-47/29.9.1991).
- SANETT (1994), Realisering en evaluatie van activiteiten 1991-1993. Interne notitie (san94-13/25.4.1994).
- Schermer, A.K.F. (1991), *Implementatie van een onderwijsvernieuwing*. Amsterdam: Algemeen Pedagogisch Studiecentrum.
- Tesser, P.T.M. (1993), *Rapportage minderheden 1993*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Teunissen, F. (red.) (1990), *Werken aan Nederlands als tweede taal: een programmatisch kader voor de projectgroep NT2*. 's-Hertogenbosch: Katholiek Pedagogisch Centrum.
- Teunissen, F. (eindred.) (1992), *Werken aan taalbeleid*. 's-Hertogenbosch: Katholiek Pedagogisch Centrum.
- Watson-Gegeo, A. (1988), Ethnography in ESL: Defining the Essentials. In: *TESOL Quarterly*, 44, 4, 575-592.
- WRR (1979), *Etnische minderheden*. Rapporten aan de regering 17. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Yin, R.K. (1994), *Case Study Research. Design and Methods*. Applied Social Research Methods Series 5. Thousand Oaks: Sage Publications.